

سیمرغ خیال

نگاهی به سیمرغ خیال، نوشته دکتر محمدتقی گودرزی

عبدالرضا فریدزاده

* سیمرغ خیال؛ درسنامه بیان پارسی

* دکتر محمدتقی گودرزی

* چاپ اول، تهران: کلک سیمین، ۱۳۸۷

و آموزش، ابداع در روش و صمیمیت و صادق بودن با آموزش گیرنده و مخاطب خود.

۲. در این کتاب با ایجاز و اختصاری چشمگیر و مفید و مؤثر مواجه می‌شویم که با پیروی از اصل مهم آموزشی و ادبی بودن، برای گنجانیدن هرچه بیشتر مطالب و تعاریف و دیدگاه‌های صاحب‌نظران و کتب معتبر - که دیدگاه مؤلف را قاطعانه تأیید می‌کنند - و نیز جای دادن نمونه‌هایی افزون‌تر برای تفهیم بیشتر و بهتر مطالب به مخاطب و ذهن‌ورزی بیشتر او جهت یادگیری، امکانی وسیع فراهم می‌کند.

۳. شمار فراوان جدول‌های آموزشی مندرج در کتاب نیز در برقراری دقیق‌تر تعامل آموزشی میان مؤلف و مخاطب نقشی مهم و بارز ایفا می‌کند؛ به عنوان نمونه، به ۶۵۴ نمونه شعر و ۴۹ ارجاع به دیدگاه‌های برگرفته از کتب معتبر و ۲۹۷ جدول آموزشی تنها در بخش یکم کتاب (تشبیه) اشاره می‌کنم، که ناگفته پیداست فقط و فقط برای یافتن این همه نمونه متناسب از میان آثار و اشعار بی‌شمار، چه مایه زمان و ذهن و توان هزینه شده است. گفتنی است که اغلب منابع مورد استفاده دکتر گودرزی برای ذکر ارجاعات و دیدگاه‌های دیگران، کتب معتبر معاصر و آثاری‌اند که صاحبانشان از عمده‌ترین صاحب‌نظران همین زمانه‌اند و دارای

سیمرغ خیال، عنوان کتابی است اثر دکتر محمدتقی گودرزی، که نام آن برگرفته از این بیت از فریدون مشیری است:

سیمرغ خیال، می‌کشد بال

مجنوب خلوت‌رهایی

و مضمون آن با محتوای اثر، که در زمینه صور خیال در شعر و ادب پارسی است، تناسب دارد.

این اثر درسنامه‌ای دانشگاهی است درباره بیان پارسی برای بهره‌یابی دانشجویان ادبیات.

از ویژگی‌ها و برتری‌های این کتاب می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱. علاوه بر دانشجویان رشته ادبیات فارسی، همه شعرا، اهالی ادبیات و شعر، علاقه‌مندان به این دو زمینه، به ویژه جوانان، حتی در سطح دانش‌آموزان دبیرستانی، می‌توانند از این اثر به‌خوبی بهره ببرند؛ زیرا شیوه سهل و ممتنع تألیف آن سبب ایجاد ارتباط کتاب و تفهیم مطالب آن به هر طیف و دسته، در هر سطح از دانش و آگاهی درباره ادبیات و شعر می‌شود؛ شیوه‌ای که آشکار می‌سازد دکتر محمدتقی گودرزی به ابزار و لوازم مهم آموزش و تدریس مجهز و مسلط است؛ ابزار و لوازمی چون دانش وسیع، شناخت دقیق طیف مخاطبین، آگاهی به روش تدریس

دیدگاه‌های علمی پیشرو که با زبانی روان و رسا و امروزی بیان شده‌اند.

همچنین نمونه‌های شعر در هر بخش و مبحث و زیر مبحث‌های پرشمار و دقیق کتاب «سیمرغ خیال» از میان اشعار کلاسیک (غزل، مثنوی و ...) و اشعار معاصر (شعرنو، شعرآزاد، شعر سپید، غزل نو و ...) گزیده شده‌اند و گیرایی این نمونه‌ها و سبک‌ها و شیوه‌های متفاوت شاعرانشان، اثر را از ملال‌زایی معمول آثار آموزشی دور کرده، جاذبه‌ای ویژه به آن می‌بخشد. این نمونه‌ها دست‌چینی از ابیات، تکه‌ها و فرازهای دلکش اشعار کهن و معاصر را، به سلیقه مؤلف نیز در اختیار خواننده می‌گذارند که در این میان، شماری از ابیات صامت بروجردی، شاعر و مرثیه‌سرای نامی بروجردی، نیز جلب نظر می‌کند، و شاید انتظار اینکه تناسبی افزون‌تر میان اشعار کهن و معاصر از حیث تعداد برقرار باشد و یا در انتخاب شعرا و نمونه شعرشان کوشش شده باشد که از اغلب اثرگذاران و صاحبان سبک و شیوه در کتاب نمونه‌ای ذکر شود، مته به خشخاش گذاشتن و توقعی بیجا باشد؛ به ویژه با توجه به آموزشی بودن اثر و دشواری و سنگینی کار؛ چرا که در آن صورت، دکتر گودرزی می‌بایست ده سال دیگر زمان به ده سالی که برای تألیف این اثر صرف کرده است، اضافه می‌نمود.

۴. در پایان هر مبحث از هر بخش، خودآزمایی‌هایی در نظر گرفته شده است که خواننده می‌تواند با ذهن‌ورزی در آنها، آموخته‌های خود از هر بخش و مبحث را عملاً بیازماید و با آمادگی افزون‌تری به سمت آموختن بخش و مبحث بعدی حرکت کند.

۵. دکتر گودرزی در دو مورد مهم دیگر نیز دقت فراوان داشته که نشانگر اهمیتی است که وی و ناشر محترم برای چگونگی‌های بصری نوشتار شعری و ادبی، به عنوان ابزار مهم ارتباطی قائل بوده‌اند:

الف. به کارگیری صحیح و دقیق علائم نوشتاری، که خوانش و فهم اثر شاعرانه و ادبی را برای مخاطب آسان‌تر می‌کند و این در اثر تحلیلی و آموزشی در زمینه شعر و ادب، ابعاد و اهمیتی افزون‌تر می‌یابد.

ب. اعراب‌گذاری دقیق واژه‌ها، جملات، ابیات، فرازها و تکه‌ها، که بسیار دقیق صورت گرفته و در خواندن و آموختن مطالب و مباحث، تأثیری ویژه دارد؛ حتی هیچ یک از کسره‌های ترکیبات اضافی، در هیچ جای متن و اشعار کتاب فراموش نشده است.

این دو مورد در حروفچینی، بازخوانی، مقابله و ویرایش کتاب

رنجی مضاعف را تحمیل می‌کنند؛ رنجی که به جان خریده شده است تا این اثر هرچه بیشتر درخور بهره‌گیری باشد.

کتاب سیمرغ خیال اثری است روشمند، نویسنده، خود در مقدمه اثر به این امر چنین اشاره می‌کند:

«نگارنده که سال‌هاست، بیان را از روی پیوند ذوقی و بر پایه این باور که بهترین نشانه یک اثر ادبی، رویکرد خیال‌انگیز آن است، تدریس می‌کند، دریافته است که دانشجویان، نیازمند شیوه‌ای نو در آموختن این درس مهم ادبیاتند؛ بنابراین با پژوهش در منابع گوناگون این علم و یافتن نمونه‌های شایسته، کوشیده است راه فراگیری این دانش ادبی را برای خواستاران آن هموار کند.»

سیمرغ خیال در ۲۳۳ صفحه و در ۵ بخش نگاشته شده است که عبارتند از:

بخش یکم: تشبیه؛ شامل مباحث: تعریف، افراد، تقیید، ترکیب، وحدت و تعدد، وجه‌شبه، ادات، راه‌های خروج از ابتذال و ...

بخش دوم: مجاز؛ شامل مباحث: تعریف، ارکان، گونه‌ها و ...

بخش سوم: استعاره؛ شامل مباحث: تعریف، گونه‌ها، استعاره بر پایه حضور طرفین، بر پایه سازگاری و ناسازگاری طرفین، بر پایه چگونگی جامع، بر پایه لفظ مستعار.

بخش چهارم: کنایه؛ شامل مباحث: گونه‌ها، تلویح، رمز، ایما، تعریض، تفاوت کنایه و مجاز.

بخش پنجم: پارادوکس؛ شامل تعریف، گونه‌ها.

گشودن بحث «متناقض‌نمایی» (پارادوکس)، که به گفته مؤلف، در گذشته ادب‌شناسان آن را نمی‌شناختند و آن را تضاد

می‌دانستند، و بیان تفاوت پارادوکس با بحث دستوری تضاد در بخش پنجم، تأمل‌برانگیز است؛ اما ای کاش این بخش این چنین کوتاه نبود و گسترده‌تر به آن پرداخته می‌شد تا دانشجویان و دیگر

مخاطبان کتاب، کاربرد و کارکرد پارادوکس در ادبیات و شعر کهن و معاصر ما را بهتر و بیشتر می‌شناختند و نیز چگونگی به کارگیری

پارادوکس در ادبیات امروز ما و چرایی مصرف بیشترش را.

در این اثر، خوشبختانه اشتباه‌های چاپی معمول وجود ندارد؛ چنان‌که نگارنده در یک دور مطالعه دقیق آن - همراه با لذتی

که از این مطالعه حاصل شد - تنها به یک مورد اشتباه برخورددم و آن در بیت خواجۀ شیراز: «نثار روی تو هر [برگ] گل که در

چمن است/ فدای قد تو هر سرویی که بر لب جوست» بود که واژه «برگ» از آن افتاده است. شاید موارد نادر دیگر هم وجود داشته باشند؛ اما بر روی هم، دقت موجود در چاپ این کتاب،

شایسته تحسین است.